

Krónika

URAY GÉZA (1921-1991)

Uray Gézával 1951-ben ismerkedtem meg, amikor Ligeti professzor első szemináriumára készültem, s nemigen tudtam, hogy a bibliográfia rengetegében hol induljak el. Valaki, talán Diószegi Vilmos ajánlotta, hogy keressem meg. A Váci utcában találtam rá, ahol akkor a Nyelvtudományi Intézet rejtezett, s egy kis szobában valami lépcső tetején Bakos Ferenc fogadott, aki Uraynak bemutatott. Géza érdeklődéssel hallgatta terveimet és felajánlotta segítségét első tibetisztikai tárgyú bibliográfiám összeállításához. A tibetisztika és a bibliográfia azután élete végéig összekötött bennünket.

Uray Géza 1921-ben született Budapesten. Szülei azt akarták, hogy hivatásos katona legyen, s ezért 1939-ben a Ludovikára iratták be. Sohasem kérdeztem, hogy mennyire volt ez kedve ellenére, de nehezen tudom elképzelni, amint a Ludovika udvarán díszlépésben vonul el felettesei előtt. Mindenesetre 1940-ben átiratkozott a jogi karra, miközben átjárt a bölcsészkar óráira is. Ligeti 1942-ben, Csoma halálának 100. évfordulóján kezdett el a budapesti egyetemen tibetisztikát tanítani, és Uray első hallgatói között volt. 1944-ben mégsem tudta elkerülni a behívást és rövid időre a hadifogságot sem, de 1947-ben visszakerült az egyetemre. Előbb, szülei kívánságára megszerezte a jogi diplomát, majd letette tibetisztikai vizsgáit is. 1948-ban elkészítette egyetemi doktori értekezését. Disszertációja a kelet-tibeti nyelvjárások osztályozásáról hamarosan ismertté tette nevét a tibetisztika világában, annak ellenére, hogy magyarul jelent meg. Angol kivonata és adattára mégis hozzáférhetővé tette, és azonnal felfigyeltek rá. Ezt a munkát a mai napig idézni szokták. A sikeres kezdés, úgy tűnt, álláshelyet is szerez neki, de 1949-ben már ott kellett hagynia az egyetemet. A nyelvész szolidaritásnak köszönhetően állását az akkor alakuló Nyelvtudományi Intézetben. Persze az intézetnek nem volt szüksége tibetistára, ezért beosztották a bibliográfiai munkacsoportba, ahol 1973-ig dolgozott. Kenyerét a magyar nyelvészet bibliográfiájának összeállításával kereste meg, és emellett tudott csak szakmájával foglalkozni. 1973-ban került végre tudományos kutatói munkahelyre, az Orientalisztikai Munkaközösségbe. 1984-ben történt nyugdíjba vonulásáig főállásban, majd ezután részmunkaálláson dolgozott ott, utoljára mint tudományos tanácsadó. 1977-ben kapott először meghívást a bécsi egyetem Tibetológiai és Buddhizmuskutató Intézetébe, ahol vendégdocensként tanított olyan sikerrel, hogy újabb és újabb meghívásokat kapott 1981/82, 1986/87 és 1990/91-ben. A váratlan halál is ott érte.

1970-ben védte meg kandidátusi disszertációját, és 1988-ban életművét bemutató tézisekre kapta meg a tudományok doktora fokozatot. 1979-től az ELTE

címzetes docense, 1990-től címzetes egyetemi tanára volt, ahol a Belső-Ázsiai Tanszéken speciális kurzusokat tartott hazai és külföldi hallgatóknak és már végzett fiatal kutatóknak.

Hetvenedik születésnapjára jelentette meg a bécsi tanszék a neki szentelt *Festschriftet* (*Tibetan History and Language: Studies Dedicated to Uray Géza on his Seventieth Birthday*, Hrsg. von Ernst Steinkellner, Wien 1991), amelyet még át tudott venni. Ennek XV-XXXIV. lapjain található bibliográfiája (a továbbiakban: Lista), amely jó áttekintést ad munkásságáról. A bibliográfia nem teljes, néhány nyomdában lévő vagy kéziratban elkészült művét már nem tartalmazza.

Uray Géza munkásságát két korszakra oszthatjuk. Az elsőben a tibeti nyelvészeti tanulmányok dominálnak, míg a jelentősebb másodikban a tibeti történeti földrajz, az ótibeti társadalomtörténet filológiai kérdéseit vette számba.

A már említett kisdoktori disszertációját a tibeti kicsinyítő képzőről írott dolgozata követte (Lista N° 7). Ebben a képzőszerű viselkedő -u partikulárról bebizonyította, hogy a *bu* "gyerek, vmnek a kicsinye" szóból származik. Következő cikke az -e partikulárról szólt (Lista N° 12). Mindkét cikk a tibeti alaktan újszerű megvilágításához járult hozzá. A tibeti igei alaktanról írott cikkében (Lista N° 8) J. Durr és R. Shafer monográfiáit bírálta és megkísérelte történeti nyelvészeti érvekkel alátámasztani kritikáját. Az ikerítésről és hármas ismétlésről írott cikkében egy sajátos tibeti szóképzési formát vizsgált (Lista N° 16), míg egy fontos szemle cikkében M. Hermanns kelet-tibeti nyelvjárásokból gyűjtött és publikált anyagát vette bonckés alá (Lista N° 18), és ennek ürügyén újra gondolta a kelet-tibeti nyelvjárások rendszerezésének kérdéseit. Egy különösen bravúros cikkében újravizsgálta a tibeti ábécé rendjét és látszólagos anomáliáit. Ez vezette a tibeti ábécé kialakulásán keresztül a tibeti betűk eredetéhez, s e cikkében oldotta meg az ún. *nagy V* eredetének rejtélyét (Lista N° 19).

Uray kutatómunkájának második korszaka egy ótibeti terminus vizsgálatával kezdődött. Az ótibeti szövegekben gyakran fordul elő a *nu* "szarv" szó, amelynek láthatólag "valamilyen katonai és gazdasági egység neve" jelentése volt. Uray a terminus pontos használatát, a mögötte lévő katonai és társadalmi jelenséget hozta felszínre. A cikket valószínűleg eredetileg nyelvészeti elemzésnek szánta, de történeti-filológiai tanulmány lett belőle, és hasonló történeti-filológiai munkák követték. A terminológia elemzése, a párhuzamos helyek egymást magyarázó felhasználása szolgált alapul az egyre szélesebb horizontú munkákhoz. A tibeti *dra-ma drangs* (Lista N° 36) kifejezés, a *brung-pa* és a nagy *mngan* (Lista N° 37), vagy a *dbang-po* címek (Lista N° 120), a *rgod-gyung* társadalmi terminus (Lista N° 61), az adminisztratív egységet jelölő *khrom* (Lista N° 93), a katonai-területi egységet jelölő *stong-sde* (Lista N° 120) sorra kerültek elemző vizsgálata elé. Tisztázta a *Nyag-nyid* földrajzi név körüli vitás kérdéseket (Lista N° 116). Pelliot egy megjegyzésében az ótibeti *'greng* szót a kínai *Ch'iang* népnévvel egyeztetette. Uray elemzésnek vette alá a szót és szövegkörnyezeteit, majd megállapította, hogy az "ember, egyenesen járó" jelentésű, szembeállítva a *dud* "állat, hajlott" szóval (Lista N° 50), és semmi köze a kínai népnévhez.

E terminusok vizsgálata egyre sürgetőbbé tette, hogy magukat a történeti forrásokat is kritika alá vegye. Tisztázta az ótibeti krónika egy érdekes kronológiai kérdését (Lista N° 55), a híres miniszter Zing-po-rje történetének ótibeti forrásait és későbbi továbbélését Dpa'-bo gtsug-lag phreng-ba nevezetes történeti munkájában (Lista N° 55). Ugyanebben a kései munkában vizsgálta meg az országalapító Srong-btsan sgam-po-ról és a korai tibeti törvénykezésről szóló hagyományt (Lista N° 67). Az ótibeti források jobb megértéséhez járult hozzá olyan cikkekkel, mint a Sad-ma-kar királynő énekéről (Lista N° 66), az ótibeti évkönyvírás adminisztratív funkciójáról (Lista N° 69, 72), az ún. *a-za* fejedelem-ség krónikájáról, ill. a helyi udvari kancelláriák gyakorlatáról (Lista N° 94) írott tanulmányai. Sokakat foglalkoztató kérdést oldott meg azzal, hogy megállapította: a tibeti nyelvet használták Tun-huang-ban azután is, hogy a kínaiak visszafoglalták (Lista N° 117). Összefoglaló áttekintést adott a tibeti forrásokról a 8. század közepéig terjedő időszakban egy előadásának írott változatában (Lista N° 89).

Tibet korai nyugati kapcsolatait tárta fel a Ge-sar eposzról írott tanulmányai-ban (Lista N° 103, 108), valamint a nesztorianizmus és manicheizmus Tibetbe elju-tott elemeiről írott cikkében (Lista N° 102).

Bár tanulmányainak többsége angol nyelven jelent meg, sokszor tett közzé áttekintő vagy népszerűbb munkákat magyar nyelven is. A Világirodalmi Lexikon tibeti irodalmi és műfaj-cikkeit ő írta nagy műgonddal. A tibeti írásról írott min-taszerű áttekintése egyetemi segédkönyvbe került (Lista N° 92). Nincs itt most helyünk, hogy akárcsak meg is említsük számos recenzióját, amelyek mindig töb-bet adtak egy-egy könyv ismertetésénél. Rendszerint egy-egy kisebb cikket, cikktö-redéket is közzétett bennük.

Urayt cikkei, tanulmányai már életében a szakma klasszikusává avatták. Nagy tárgyi tudása, az irodalom fölényes kezelése, a filológiai akribia nem tette mindig könnyű olvasmánnyá a dolgozatait, de a tibetisták egyre növekvő tisztelet-tel olvasták műveit és vették körül konferenciákon, kongresszusokon. 1987-ben a soproni Kőrösi Csoma Szimpóziumon jelentette be, hogy egy alapvető tibetisztikai bevezetőn dolgozik. 1988-ban elkészült az első kéziratrész *Einführung in die frühen tibetischen Quellen der Geschichte und Kultur Tibets bis zum Anfang des 11. Jhs.* címmel, amelyet Steinkellner professzor, akinek nem kis szerepe volt a kézirat világharozásában, elküldött néhányunknak, kérve, hogy támogassuk adatokkal, megjegyzésekkel a végleges kiadást. Ez valójában a bécsi előadásaihoz készített segédkönyv, ótibeti tárgyú könyvészeti bevezetés. Sajnos, a kézirat torzó maradt, és csak remélni tudjuk, hogy az, ami belőle elkészült, hamarosan napvilágot lát. Addig is haszonnal forgathatja a szakma a rendelkezésre álló kéziratot.

A magyar orientalisztikát súlyos veszteség érte, Uray Géza munkái és em-léke azonban közöttünk marad.

Róna-Tas András